

Rondblik

Gereformeerd volksvertegenwoordiger

L. Bezemer

Monument

Deze zomer bekeken we het bekende monument van de Reformatie in Genève opnieuw. Onze beide jongste dochters moesten dat naar ons idee een keer gezien hebben. Het is en blijft altijd indrukwekkend de bekende voorlieden van de Reformatie en een aantal staatslieden te zien, die op de West-Europese geschiedenis stevige invloed hebben gehad, vanuit christelijke beginselen.

Bij de staatslieden uit de verschillende landen is een karakteristieke tekst afgedrukt. En dan lees je daar op een warme avond in Genève een tekst in middelnederlands. Want bij de afbeelding van Willem van Oranje kun je dan die bekende woorden uit de afzweringsakte van Philips II, het zogenaamde *Plakkaat van Verlatinge*, lezen. In dit document uit april 1581 is de motivering verwoord waarom men vond dat Philips niet langer vorst kon zijn en dat een ander in diens plaats zou moeten komen.⁽¹⁾

De lijn van dat stuk, dat is opgesteld onder verantwoordelijkheid van de Staten-Generaal, is in hoge mate juridisch van aard. Zonder Philips veel te noemen, wordt in algemene zin aangegeven wat de taken van een vorst zijn, wat de taken van de onderdanen zijn en dat er vrijheden, privileges en andere afspraken zijn, waar de vorst zich aan dient te houden. Regels en afspraken zijn er om de macht van de vorst in te perken en de rechten van de onderdanen te beschermen. En in die spelregels moet naar voren komen dat een vorst zijn volk regeert als een vader zijn kinderen of een herder de kudde. Je zou als het ware kunnen zeggen dat in de regels en afspraken de liefde van de vorst voor zijn volk tot uitdrukking komt. Je houdt je aan regels omdat je weet dat die goed zijn.

Gereformeerden hebben op de inhoud van die belangrijke verklaring uit 1581 grote invloed gehad. Heel wat elementen komen uit het calvinistische gedachtegoed. Het is dus niet zo vreemd dat Calvijn en Willem van Oranje beiden zijn afgebeeld op dat monument in Genève.⁽²⁾

Dat regels goed zijn voor land en volk om je aan te houden, komt christenen natuurlijk niet vreemd over. Zo is het toch ook met Gods regels voor de mens. Niet bedoeld om de mens te verdrukken, maar om de mens te doen leven naar Gods wil. Doe dit en leef!

Staatsrechtelijk geweten

Die gereformeerde traditie, die in allerlei belangrijke stukken naar voren komt in de tijd van het ontstaan van onze staat, zie je later terugkomen in het optreden van christelijke politici en in de afgelopen decennia in het optreden van het GPV in het parlement. Van de vier kamerleden die vanuit het GPV lid van de Tweede Kamer zijn geweest, is Schutte op dat punt vooral geroemd. Velen noemden hem het staatsrechtelijk geweten van het parlement. Zelf zou hij dat waarschijnlijk wegwuiven. Hij heeft ook wel gezegd dat naar zijn oordeel alle Kamerleden het staatsrecht grondig zouden moeten kennen. En hij heeft gelijk.

Juist in een tijd waarin personen belangrijker lijken te zijn dan ideeën, is het goed te blijven kijken naar de rol die ons parlement heeft en naar de betekenis van het volksvertegenwoordiger zijn. Dat heeft vooral betrekking op het beschermen van wat aan rechten en plichten is vastgelegd in staatsstukken. Veel van de rechten hebben een lange en

soms zwaarbevochten ontstaansgeschiedenis. De vrijheden van godsdienst en onderwijs zijn daarvan sprekende voorbeelden. Het gaat dus niet om het volgen van de leider en zijn persoonlijk gedachtegoed, zoals dat in feite bij de LPF (Fortuyn) en in Italië bij Berlusconi voorkomt.

Philips wordt in 1581 ook niet zomaar opzij gezet. In het *Plakkaat van Verlatinge* worden de misstanden onder Philips opgesomd en vervolgens wordt op een onderbouwde wijze in algemene zin aangegeven dat de vorst de rechten zodanig geschonden heeft, dat hij afgezet dient te worden. Geen lastertekst, maar een redelijk rustige redeneertrant. Schutte heeft diezelfde benadering in het optreden van Willem III in 1688 signaleerd.⁽³⁾ De Hollandse stadhouder verjoeg eind 1688 zijn schoonvader van de Engelse troon. Willem III wilde niet domweg zijn schoonvader verjagen, maar het ging erom de bescherming van het protestants geloof en de wettige vrijheden van het volk te herstellen. En het gebeurde op verzoek van het wettig gekozen parlement. Ingrediënten die in het christelijk staatkundig denken van belang zijn.

Wanneer Schutte als staatsrechtelijk geweten wordt geroemd, staat hij daarmee in een oude traditie. Een traditie die de Staten-Generaal in 1581 gebruikte bij het verlaten van koning Philips. Een traditie die voor christenen in de politiek altijd van belang is geweest. Tegenover de willekeur van heersers of regimes beroep je je op dat wat afgesproken en vastgelegd is. Veel te gemakkelijk lijkt de waan van de dag te overheersen en worden oude afspraken genegeerd. Wanneer GPV'ers in het parlement opkomen voor vastgelegde vrijheden, staan ze in de historie van de Staten-Generaal en van de christelijke politiek in Nederland.

Afscheidsbundel

Die aanduiding van 'staatsrechtelijk geweten' komt in een bundel ter gelegenheid van het afscheid van Schutte van de Tweede Kamer herhaaldelijk naar voren. Overigens is de bundel terzijde ook een afscheid van het GPV uit de Staten-Generaal. Kort na het vertrek van Schutte fuseerden de fracties van RPF en GPV tot fractie van de CU.

Bijna veertig jaar is het GPV in de Tweede Kamer vertegenwoordigd geweest. In die periode hebben vier personen vanuit het GPV in de kamerbanken gezeten: Jongeling, Verbrugh, Schutte en Van Middelkoop. Vrijwel de helft van die veertig jaar is het gezicht van het GPV bepaald door Schutte. Gestart in een heel lastige periode in de GPV-geschiedenis heeft hij door hard werken het politieke gezicht van het GPV in het parlement verder uitgebouwd. Niemand kan zeggen dat een kleine partij als het GPV in het parlement geen kwaliteit heeft geleverd.

Dat blijkt ook uit de bundel. In wel 33 bijdragen van premiers, ministers, kamerleden, persvertegenwoordigers en partijgenoten wordt aan het vertrek van Schutte aandacht gegeven. Daardoor is de bundel divers geworden. De een spreekt Schutte bijna persoonlijk toe, de ander komt terug op een inhoudelijke discussie met Schutte, een volgende geeft een bredere beschouwing over een politiek onderwerp en geeft zo een bijdrage aan een verdere discussie. Maar allen getuigen van respect en waardering voor dit kamerlid. Daarmee is de bundel een hartelijke dankbetuiging aan een gereformeerd volksvertegenwoordiger. *Gereformeerd*, want ieder waardeert de bijbels genormeerde benadering, en *volksvertegenwoordiger*, want de bundel geeft duidelijk aan dat Schutte iets te zeggen had voor de ontwikkeling van land en volk en zich niet beperkte tot belangenbehartiging voor een bepaalde bevolkingsgroep. Het GPV stond midden in de politiek, al blijkt ook dat soms niet meer geluisterd werd wanneer de verschillen te groot bleken (bijvoorbeeld in een debat met minister Dales begin jaren negentig over de Wet Gelijke Behandeling, p. 62).

Een lezenswaardige bundel die na eerste kennismaking het verdient herhaaldelijk uit de kast te worden gehaald. Tegelijk zo breed dat een bespreking in enkele pagina's niet zinvol is. Ik

denk dat Schutte tijdens het lezen van de bundel herhaaldelijk de neiging zal hebben gehad naar de interruptiemicrofoon te hollen om de geachte schrijver van repliek te dienen of in een enkel geval de oren te wassen.

Leiderschap

In de bundel zit een opmerkelijk element. Schutte wordt door vrijwel ieder gekwalificeerd als *leider van het GPV*. Zo schrijven de samenstellers van de bundel dat Schutte voor de eigen partij gold ‘... als de onbetwiste voorman en voor de buitenwacht was hij jarenlang het gezicht van het GPV ...’ en even verder dichten zij hem een belangrijke rol toe in de samenwerking en bij de fusiebesprekingen tussen GPV en RPF (p. 7). Vrijwel ieder beschouwt hem als de partijleider van het GPV.⁽⁴⁾ In bijdragen van (ex)parlementariërs van CDA, VVD, GL etc. is er geen twijfel over het gegeven dat Schutte de leider van het GPV was. Het is alleen logisch dat die aanduiding als zodanig niet wordt gebruikt. Bij een een- of tweemansfractie is het leiderschap niet in geding.

Echter, in een bijdrage van journalist De Jong (ND) wordt het leiderschap van Schutte gekwalificeerd als ‘minder uit de verf gekomen’. En hij concludeert zelfs dat ‘... historici later de vraag moeten beantwoorden of dit gebrek aan partijleiderschap gevolgen heeft gehad voor de steun aan en het enthousiasme van voormalige GPV’ers voor de ChristenUnie’.⁽⁵⁾ De Jong onderbouwt zijn stelling aan de hand van de discussie binnen het GPV over het toelatingsbeleid en aanverwante zaken. Het feit dat Schutte, wanneer hem om commentaar werd gevraagd over dit onderwerp, doorverwees naar het partijbestuur, vindt De Jong een formele benadering die tekortdeed aan de statuur van het partijleiderschap van Schutte. Ook een opmerking van Schutte dat hij niet vooraan stond om brandjes in de partij te blussen en dan liever vanuit de achtergrond stuurde, vindt De Jong formeel. Hij signaleert vervolgens dat Schutte in de jaren negentig zich meer liet gelden in de partij. Schutte remde de samenwerkingstrend toen openlijk, en was afwerend en afwijzend over een fusie met de RPF, zo ziet De Jong. Maar dat was te laat. Het tij was niet meer te keren. De Jong stelt niet het *politiek* leiderschap als zodanig aan de orde, maar vooral de *partijkant* van het leiderschap.

Onderscheid in verantwoordelijkheid

Is het echter terecht om te verwachten dat de politieke kopman zich zo profileert in een discussie die de partij tot op het bot heeft verdeeld? De partijleider is toch vooral de man die zich richt op de politiek inhoudelijke discussie. Een politieke partij is toch vooral gericht op politieke standpunten, die de fractie moet innemen. Dat betekent overleg met deskundigen uit de eigen achterban en goed kijken naar de standpunten van anderen. Vervolgens kijk je, hoe je dat presenteert waar je op inzet. De politieke voorman is herhaaldelijk lijsttrekker en streeft uiteraard naar eenheid in de eigen gelederen om zo sterker te staan naar buiten. Bovendien heeft Schutte in de jaren zeventig een belangrijke rol vervuld in het GPV-bestuur. Wanneer je vanwege het politiek ambt het bestuur verlaat en als adviseur de vergaderingen bijwoont, voer je niet als eerste het woord. Laat eerst het bestuur spreken. Iemand als Schutte die – dat blijkt op diverse plaatsen in de bundel - scherp oog heeft voor het onderscheid in verantwoordelijkheden, zal daar nadrukkelijk acht op hebben gegeven. En de bijdragen van een tweetal voorzitters uit de jaren tachtig en negentig (Blokland en Cnossen) geven duidelijk aan dat Schutte zich als adviseur niet onbetuigd heeft gelaten. Hij heeft hard gewerkt om een bijdrage te leveren aan de eenheid binnen de partij op het punt van toelatingsbeleid en samenwerking met anderen. Maar het bestuur beslist, dat heeft Schutte gerespecteerd. De Jong kan toch niet van een politiek leider hebben verwacht dat deze zich met kracht op een van de richtingen zou hebben geprofileerd. Dan is het snel gedaan met het leiderschap. Dus

heeft Schutte zich naar buiten terughoudend opgesteld over de interne partijdiscussie. Zie je dezelfde rol niet bij Van der Vlies wanneer de discussie over de positie van de vrouw opblaait in de SGP? Lees het recente boek van Monasch over de spanning in de PvdA tussen de politieke top, de partijtop en kopstukken uit het partijbureau. Dan vervreemdt de politiek leider zich van de achterban. De rekening is de PvdA gepresenteerd en de politiek leider van de PvdA heet niet langer Melkert.

Naar mijn idee is de koppeling die De Jong legt tussen de opstelling van Schutte en het bescheiden enthousiasme van GPV-ers voor de CU, niet aan de persoon van Schutte te wijten. Blijkbaar was een groot deel van de GPV-achterban niet gelukkig met de fusie met de RPF. En De Jong kent de achterban van het GPV daar goed genoeg voor. Wellicht moet De Jong in zijn eigen tekst nog eens kijken naar de opmerking die hij van Schutte weergeeft over het geregeld bezoek van lokale partijbijeenkomsten. En misschien heeft De Jongs voormalige collega Spruyt dat scherper gevoeld. Hij geeft aan dat Schutte waarschuwde dat partijkaders wel van alles kunnen willen, maar dat de achterban het wel moet kunnen meemaken. Spruyt geeft aan dat de vervreemding tussen de top en de kiezer sindsdien overduidelijk aan het licht is gekomen.

Ik denk dat je ook de stelling kunt verdedigen dat het optreden van Schutte de eenheid binnen het GPV heeft bevorderd. Wie de beweging in de loop van de jaren tachtig zag met het vertrek van bestuursleden en andere prominenten, publicaties van verontruste GPV'ers en behoorlijke opkomsten op bijeenkomsten van verontrusten, zou zich een scenario kunnen voorstellen van afbrokkeling van het GPV, overstap naar RPF en CDA en geen tweede kamerzetel. Misschien dat de historici die De Jong noemt, dat bij hun studie zullen betrekken.

Politieke partij of religieuze beweging

Maar er is er nog een, die op de rol van Schutte bij het fusieproces van RPF en GPV ingaat. Ook het voormalige Kamerlid voor RPF en CU Van Dijke is kritisch over die rol. Hij vraagt zich af of Schutte, die zo haarscherp het politieke debat aanvoelde, het veranderend tij in de eigen achterban wel zag en de wegvallende legitimatie voor gescheiden optrekken. Hij vindt dat partijfunctionarissen de eigen organisatie nooit mogen verabsoluteren. Om daar maar direct op te reageren: deze suggestie is een echte misser. Van Dijke zal toch wel begrepen hebben dat het in de discussie binnen het GPV om cruciale inhoudelijke zaken ging als de plaats en de rol van de belijdenis en criteria voor het lidmaatschap.

In ieder geval vraagt Van Dijke zich af of de CU niet een verkiezing te laat van start is gegaan. Hij vindt dat de verkiezingen van 1998 voor de christelijke politiek een gemiste kans zijn geweest. De CU had vier jaar winst kunnen boeken op het postmoderne en calculerende denken en gedrag van orthodoxe christenen. Hij redeneert dan door, dat het niet gaat om het voortbestaan van de CU maar om de missie van de CU. Hij waarschuwt er terecht voor het niet van de professionaliteit van de partij te verwachten, maar uit te spreken dat onze hulp en verwachting van de Here is. En dan komt hij tot een tekst: 'Het unieke van de ChristenUnie is dat we elkaar mogen en kunnen aanspreken op het feit dat we volgelingen zijn van Jezus Christus. In geen enkele andere partij kan dat zo als in de ChristenUnie. Daar klopt allereerst ons hart. Van daaruit komt voort de wens om Hem in het publieke leven te dienen en ook daar God lief te hebben boven alles en de naaste als onszelf.' En even verder formuleert hij een meditatie bij de missie van de CU in die lijn.

Het merkwaardige is de volgorde in redeneren bij Van Dijke. Enerzijds waarschuwt hij voor het verabsoluteren van de CU als partij en zegt hij dat het niet gaat om het voortbestaan van de CU, maar om de boodschap. Anderzijds is het merkwaardig bij Van Dijke, dat hij de ChristenUnie zo naar voren schuift in de redeneergang.

Het is toch zo dat een christen in heel zijn leven Christus wil dienen. Dus ook in het publieke leven en op andere terreinen. Het begint dan bij het leven als christen en van daaruit kijk je bij je rol in het publieke leven naar een partij die dat waarmaakt. Een partij die je als hulpmiddel kunt gebruiken. En dan neemt de partij het niet over, maar die kan je helpen die verantwoordelijkheid als christen waar te maken.

Hij doet dat ook in de meditatie op de missie die hij laat starten met de woorden: 'Als lid van de ChristenUnie wil ik Jezus Christus navolgen,' Waarom plaatst hij die partij steeds zo nadrukkelijk vooraan? De geloofseenheid wordt toch allereerst in de gemeente van Christus gevonden? Wanneer die partij slechts een middel is, is dat benadrukken van de partij wel merkwaardig. Van Dijke wil het eerder in zijn bijdrage niet van de partij verwachten, maar het lijkt erop dat wanneer je in zijn missie 'ChristenUnie' vervangt door 'kerk', de tekst meer van toepassing lijkt. Een merkwaardige bijdrage. U moet het zeker eens nalezen.

Politieke discussie

Al vaker is geconstateerd dat de discussie in het GPV meer ging over grondslag en toelatingsbeleid dan over de inhoud van de politieke boodschap van het GPV. Blokland verklapt dat hij het als partijvoorzitter wel gemakkelijk vond niet bij de wekelijkse fractievergadering te hoeven zijn, vanwege een andere politieke verplichting. Maar hij zegt er direct bij, dat dat nu niet meer kan. Een partijbestuur kan zich geen afstand permitteren tot de fractie. Zijn opvolger Cnossen meldt dat Schutte de zelfstandige positie van de fractie scherp bewaakte. Schutte sprak wel mee in de partijbesturen, maar liet daarbij de besluitvorming over aan de bestuurders. Cnossen beschouwt dat vanuit het scherpe oog dat Schutte had voor verhoudingen en verantwoordelijkheden.(6)

Toch blijft het jammer dat in de veertig jaar van het GPV de politiek inhoudelijke discussie zo beperkt gevoerd is. Uiteraard hadden de kamerleden zich omringd met deskundigheid uit eigen kringen naast de kundigheid in de fractie. Maar een brede partijdiscussie over bijvoorbeeld kernenergie of het milieubeleid, of het opkomen voor de sociaal zwakkeren, is nooit echt gevoerd. Het bleef meestal beperkt tot een discussie tussen GPV-bestuurders en GPV-kader. Dat wil niet zeggen dat de standpunten niet breed gedragen werden. Vogelaar en Groen geven daar mooie voorbeelden van.

Aardig is in de bijdrage van De Vries (JP) de weergave van een parlementaire discussie tussen twee GPV'ers. Dat speelde nota bene over de positie van de koning bij een parlementaire enquête. Mocht de koning gehoord worden of niet? Schutte verdedigde met enkele andere Tweede-Kamerleden een initiatiefwetsvoorstel in de Eerste Kamer en kwam daar in discussie met partijgenoot Van der Jagt.

D'66'er Bakker meldt een voorbeeld van een indirecte discussie tussen Schutte en Van Middelkoop over de uitzending van troepen. Schutte was lid van een onderzoekscommissie en Van Middelkoop discussieerde als Kamerlid met de commissie. Je ziet bijna de pretoogjes van Bakker in zijn verhaal, wanneer hij vertelt dat hij zwaar gesouffleerd door Schutte (als loyaal commissielid) de opmerkingen van Van Middelkoop pareerde. Twee gereformeerde broeders met de betrokken liberaal Bakker ertussen.

U begrijpt dat al met al de bundel voor belangstellende gereformeerden aanbevelenswaardig is. Er worden aardige blikken achter de schermen gegund en de auteurs hebben ondanks de diversiteit heel lezenswaardige bijdragen geleverd.(7)

Het mag de dankbaarheid vergroten voor de inzet van deze gereformeerde volksvertegenwoordiger. Dankbaarheid aan God, die gaven en gezondheid gaf. We zullen Schuttes bijdragen in de Kamer moeten missen. We zullen hem niet meer - zoals Kamphuis typeert - met zijn witte kuif bij de interruptiemicrofoon zien staan. En Kamphuis typeert

treffend dat Schutte niet voor *groepsbelangen* opkwam, maar hij sprak vanuit zijn gereformeerd schriftgeloof *overheid en volk* aan. Een gereformeerd volksvertegenwoordiger.

Noten:

- ¹ De geplaatste tekst is: ‘d’ Ondersaten niet en zijn van Godt gheschapen tot behoef van den Prince om hem in alles, wat hij beveelt, weder het goddelick oft ongodelick, recht oft onrecht is, onderdanich te wesen ende als slaven te dienen, maer de Prince om d’ondersaten wille, sonder de welcke hy egheen Prince en is, om de selve met recht ende redene te regeeren ende voor te staen ende lief te hebben als een vader sijne kinderen ende een herder sijne schapen, die sijn lijf ende leven sett om de selve te bewaren.’
- ² Zie voor een beschouwing over het Plakkaat van Verlatinge ondermeer J.C. Baak, *HET CALVINISME, OORSPRONG EN WAARBORG ONZER CONSTITUTIONELE VRIJHEDEN?*, Amsterdam 1945; en Z.W. Sneller, *UNIE VAN UTRECHT EN PLAKKAAT VAN VERLATINGS*, Rotterdam 1929.
- ³ G.J. Schutte, ‘Ons Burgerschap’, toespraak op de jubileumdag van het GPV in 1988, in: *ONS BURGERSCHAP* mei 1988.
- ⁴ Bijvoorbeeld Blokland over de rol van Schutte bij de dieptepunten eind jaren zeventig (p. 28).
- ⁵ Piet H. de Jong, ‘Tegen heug en meug bij de ChristenUnie’, vgl. p. 79,80.
- ⁶ Blokland, p. 30, Cnossen, p. 39.
- ⁷ Het boekwerk is geredigeerd door G. Harinck en M. Niemeijer, met als titel *ALTIJD DE MOEITE WAARD. OPSTELLEN VOOR G.J. SCHUTTE*, uitgegeven door Aspekt in Soesterberg en verkrijgbaar bij de boekhandel (ISBN 90 5911 157 5, prijs € 24,98).